

YSON toimintahierarkian muutos

Ontologiakehittäjien yhteistyöryhmä hyväksyi 12.6.2018 YSON ylläpitäjien ja Finton sidosryhmien yhdessä työstämän suunnitelman YSON toimintahierarkian uudistamisesta. Hyväksytyssä suunnitelmassa FinnONTO-projektin aikana kehitetty hierarkia korvataan yksinkertaisemmalla jaotellulla, jossa hierarkisoivien pääluokkien lukumäärä on supistettu kolmeen: kohdistuva toiminta, keskinäinen toiminta ja itsenäinen toiminta.

Vanhan hierarkian pääluokat		Uuden hierarkian pääluokat
havainnointi ja aistiminen keskinäinen toiminta kontrolli kulutus ja käyttö liikkuminen liikuttaminen luonti mentaallinen toiminta muutos* muuttaminen (muutoksen aiheuttaminen) oleminen omana tai hallussa pitäminen	blocked URL	kohdistuva toiminta keskinäinen toiminta itsenäinen toiminta

* muutos alakäsitteineen siirtyy pääosin tapahtumat-hierarkiaan. Tästä lisää edempänä.

Pääluokkien määritelmät

kohdistuva toiminta

Määritelmä: Toiminta, joka kohdistuu elolliseen tai elottomaan olioön.

keskinäinen toiminta

Määritelmä: Toiminta, jossa on aina vähintään kaksi tietoista osapuolta.

itsenäinen toiminta

Määritelmä: Toiminta, joka ei edellytä kohdetta eikä useampia kuin yhden osapuolen.

Huomioitavaa

- Kohdistuvan toiminnan ero keskinäiseen toimintaan on se, että keskinäisen toiminnan suora kohde ei voi olla eloton olio. Kaikki kohdistuva toiminta sen sijaan voi saada kohteekseen elottoman olion, mutta joissakin tapauksissa kohde voi vaihtoehtoisesti olla myös elollinen olio, esim. käsitteissä pesu tai kuljetus.
- Itsenäiseksi toiminnaksi voidaan tulkita myös sellaiset käsitteet, joissa toimintaan liittyy mahdollisesti jokin väline tai instrumentti, mutta väline ei ole teon kohde. Esim. veneilyssä vene ei ole toiminnan kohde vaan instrumentti.
- Tapauksissa, joissa toimintaan liittyy sekä ensisijainen kohde että lisäksi aina kaksi tietoista osapuolta, voidaan toteuttaa monihierarkia kohdistuvan toiminnan ja keskinäisen toiminnan välillä, esim. vuokraus on tällainen (jokin vuokrataan jollekulle).

Vanhan hierarkian hierarkisoivat käsitteet

FinnONTOssa laaditussa (vanhassa) toimintahierarkiassa on useita käsitteitä, joille ei löydy YSA-vastinetta ja jotka ovat tyypiltään hierarkisoivia käsitteitä. Näitä ovat useat edellä mainitussa taulukossa luetellut pääluokat sekä muutaman pääluokan sisäiset jaotellukäsitteet. Hierarkisoivia käsitteitä ei ole tarkoitettu käytettäväksi sisällönkuvailussa ja niiden tehtävä on nimensä mukaisesti hierarkisoida. Koska suurin osa näistä ei ole enää tarpeellisia hyväksytyssä toimintahierarkiamallissa, alla luetellut hierarkisoivat käsitteet poistetaan ja niiden alakäsitteet sijoitetaan uudelleen.

Poistettavat käsitteet:

- "muuttaminen (muutoksen aiheuttaminen)" sekä sen alakäsitteinä olevat "toisenlaiseksi muuttaminen", "käyttöönottava muuttaminen", "ylläpitävä muuttaminen", "järjestävä muuttaminen", "henkilön aseman muuttaminen" ja "lopettava muuttaminen"
- "luonti" sekä sen alakäsitteinä olevat "materiaalista luonti", "koneellinen luonti", "tiedollinen luonti", "paikalleen laittava luonti", "taiteellinen luonti" ja "kasvullinen luonti"
- "omistuksen siirtäminen"
- "kulutus ja käyttö"
- "rahavarojen siirtäminen"
- "havainnointi ja aistiminen"
- "omana tai hallussa pitäminen"
- "liikuttaminen"
- "mentaallinen toiminta"

Huom! Pääluokat "liikkuminen" ja "kontrolli" eivät ole hierarkisoivia käsitteitä ja säilyvät siksi ontologiassa. Nämä kuitenkin sijoitetaan uudelleen, koska ne eivät ole uudessa mallissa toimintahierarkian pääluokkia. Lisäksi "keskinäinen toiminta" on mukana myös uudessa mallissa, joten se säilyy ontologiassa.

Muutos-pääluokan alakäsitteet

Muutos-päälukuan alakäsitteet siirtyvät pääosin tapahtumat-hierarkiaan. Nämä käsitteet vaikuttavat semanttisesti enemmän tapahtuman kuin toiminnan kaltaisilta: esim. edistys, katoaminen, kuluminen ja polarisaatio. Käsitteitä yhdistää se, että kyse ei niinkään ole siitä, että jokin toimija tekisi aktiivisesti ja tahdonalaisesti jotakin vaan pikemminkin siitä, että jollekulle tapahtuu jotakin. Tapahtumat-hierarkiassa on nykyisin paljon vastaavia käsitteitä: esim. inflaatio, kuoriutuminen, sukupolvenvaihdos. Muutos-käsitteen alakäsitteet käydään läpi toiminta-hierarkian käsitteilyn yhteydessä.

Muutos-päälukuan alla on kolme hierarkisoivaa käsitettä "luonnontieteellinen muutos", "henkilöön liittyvä muutos" ja "henkilön aseman muutos". Näiden kohtalo ratkaistaan muutos-kokonaisuuden läpikäynnin yhteydessä.

Hierarkiamuutoksen vaikutus erikoisontologioihin

Uudistuksen myötä YSON ylläpito käy nykyisten päälukukien alla olevat käsitteet läpi ja sijoittaa ne uudelleen. YSOssa toimintahierarkiaan kuuluu 12.6.2016 tilanteen mukaan 4 642 käsitettä eli 15,7 % koko YSON käsitteistöstä. Myös erikoisontologioissa toimintahierarkiaan sisältyvät käsitteet on uudelleenarvioitava ehdotettua hierarkiamallia vasten. Hierarkiauudistuksen päivittämiseen on syytä varata riittävästi resursseja.

MUTU-työkalu tuo helpotusta hierarkian läpikäyntiin, jolloin erilaisista muutostyypeistä ja niihin liittyvistä erikoisontologian käsitteistä tuotetaan listauksia. Finto on tuottanut kustakin YSO-pohjaisesta erikoisontologiasta taulukot, jossa näkyvät kutakin erikoisontologiaa koskien ne toimintahierarkiaan kuuluvat käsitteet, joita ei ole linkitetty ekvivalenssilla YSOon. Alla olevista linkeistä löytyy taulukot kustakin YSO-pohjaisesta ontologiasta ja niiden toimintahierarkiaan kuuluvista käsitteistä, jotka eivät ole linkitetty ekvivalenssilla YSO-käsitteisiin. Taulukossa on kaksi välilehteä. "Kriittiset"-välilehdessä on listattuna sellaiset käsitteet, joiden hierarkia on todennäköisesti arvioitava uudelleen, koska nykyinen yläkäsite poistuu uudessa ehdotuksessa. "Kaikki"-välilehdessä on listattuna kaikki toimintahierarkiaan kuuluvat käsitteet, joilla ei ole YSO-ekvivalenssia. YSO-ekvivalentit käsitteet on jätetty listauksista pois, koska vastaavat YSO-käsitteet hierarkisoidaan uudelleen YSON puolella, ja uusi hierarkiaratkaisu "periytyy" myös erikoisontologian vastineille; toki näissäkin tapauksissa YSOssa tehty ratkaisu on syytä tarkistaa erikoisontologian näkökulmasta.

Toimintakäsitteet, joilla ei ole YSO-ekvivalenssia liitetäulukoina (xls):

- [AFO](#)
- [JUHO](#)
- [JUPO](#)
- [KAUNO](#)
- [KTO](#)
- [LIITO](#)
- [MAO](#)
- [MERO](#)
- [PTO](#) (Listaus sisältää myös YSON kanssa ekvivalentit käsitteet)
- [PUHO](#)
- [TAO](#)
- [TERO](#)
- [TSR](#)
- [VALO](#)

Alkuperäiset google sheetit: [AFO](#), [JUHO](#), [JUPO](#), [KAUNO](#), [KTO](#), [LIITO](#), [MAO](#), [MERO](#), [PTO](#) ^, [PUHO](#), [TAO](#), [TERO](#), [TSR](#), [VALO](#)

^ = Listaus sisältää myös YSON kanssa ekvivalentit käsitteet.

Github-keskustelu

Githubista löytyy pohjustavaa keskustelua toimintahierarkian uudelleenarvioinnista ja uuden mallin laadinnan pohjatyöstä: <https://github.com/NatLibFi/Finto-data/issues/754>

Comments

[Tuomas Palonen](#), helmikuuta 05, 2019

Toimintahierarkian muutoksesta tiedottamisen yhteydessä jäi mainitsematta seuraavat:

- yleiskäsitteitä ei laiteta suoraan toiminta-käsitteen alakäsitteiksi
- mikäli jollakin käsitteellä on alakäsitteitä, jotka sopisivat eri päähaaran alle kuin niiden yläkäsite, on kaksi vaihtoehtoa:
 - a) puretaan näiden välinen hierarkiasuhde ja alakäsite/alakäsitteet sijoitetaan uudelleen
 - b) säilytetään näiden välinen hierarkiasuhde ja lisätään alakäsitteelle monihierarkia: esim. YSOssa huolto-käsitteen yläkäsitteeksi laitettiin kohdistuva toiminta, koska huolto voi kohdistua tietoiseen tai ei-tietoiseen kohteeseen; kuitenkin esim. käsitteille kansainhuolto, köyhäinhuolto ja oppilashuolto laitettiin yläkäsitteeksi sekä huolto että keskinäinen toiminta, koska nämä käsitteet ovat selvästi keskinäistä toimintaa, mutta niiden yläkäsitesuhdetta huoltoon ei haluttu purkaa; vastaavasti esim. käsitteille energiahuolto, jätehuolto ja puuhuolto laitettiin yläkäsitteeksi pelkästään huolto
- muutos-käsitteen alaiset hierarkisoivat käsitteet "henkilöön liittyvä muutos", "henkilön aseman muutos" ja "luonnontieteellinen muutos" on päätetty poistaa käytöstä

[Jarmo Saarikko](#) syyskuu 17, 2020

Google-taulukot lisätty tälle sivulle liitetiedostoiksi.

Sisältö siirretty Asiasanastot ja ontologia -asiakaswikista. Alkuperäisen sivun lisännyt [Tuomas Palonen](#), Viimeksi muokattu elokuuta 14, 2018